

O'QUVCHILARDA IRODAVIY SIFATLARNI SHAKILLANTIRISH

Hamrayeva Oynisa Farxod qizi ¹¹ Pedagogika kafedrası katta o'qituvchisiTurg'unov Javlonbek Zoxidjon O'g'li ¹¹ Jismoniy 2-kurs talabasiMAQOLA
MALUMOTI:

ANNOTATSIYA:

MAQOLA TARIXI:

Received: 23.12.2024

Revised: 24.12.2024

Accepted: 25.12.2024

KALIT SO'ZLAR:

Ushbu maqola ta'lim sohasida faoliyat yuritayotgan mutaxassislar, o'qituvchilar va tadqiqotchilar uchun foydali manba bo'lishi kutilmoqda.

Ushbu maqola "O'quvchilarda irodaviy sifatlarni shakillantirish" mavzusiga bag'ishlangan bo'lib, o'quvchilarning irodaviy sifatlarini rivojlantirishning ahamiyati va usullari haqida ma'lumot beradi. Irodaviy sifatlarni, ya'ni maqsadga erishish, sabr-toqat, qat'iyat va o'z-o'zini boshqarish kabi xususiyatlar, o'quvchilarning shaxsiy va akademik muvaffaqiyatlari uchun muhimdir.

Maqolada irodaviy sifatlarni shakillantirishda ta'lim jarayonining roli, o'qituvchilarning metodik yondashuvlari, shuningdek, o'quvchilarning o'z-o'zini motivatsiya qilish usullari ko'rib chiqiladi. O'quvchilarda irodaviy sifatlarni rivojlantirish uchun amaliy tavsiyalar va strategiyalar taqdim etiladi, bu esa ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

KIRISH. O'quvchilarda irodaviy sifatlarni shakillantirish, ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biridir. Irodaviy sifatlarni, o'quvchilarning maqsadga erishishdagi qat'iyligi, sabr-toqati va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu maqolada, irodaviy sifatlarni shakillantirishning ahamiyati, usullari va ta'lim jarayonida qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi.

O'quvchilarda irodaviy sifatlarni shakillantirish, ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biridir. Bu sifatlarni o'quvchilarning muvaffaqiyatli o'qishi va hayotda o'z maqsadlariga erishishida muhim rol o'ynaydi.

Irodaviy sifatlar — bu insonning maqsadga erishish yo'lida to'siqlarga qarshi turish, sabr-toqat va qat'iyatlilik kabi xususiyatlaridir. Ushbu sifatlar o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini oshiradi.

Inson shaxsini shakllantirish jarayonida iroda muhim omillardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, ta'lim tizimida o'quvchilarda iroda sifatlarini rivojlantirish masalasi dolzarb bo'lib, u nafaqat o'quvchilarning muvaffaqiyatga erishishi, balki ularning kelajakdagi hayotiy faoliyatlarida mustahkam poydevor yaratadi. Ushbu maqolada o'quvchilarda iroda sifatlarini shakllantirishning nazariy va amaliy jihatlarini, ta'lim tizimining bu boradagi imkoniyatlari, hamda psixologik va pedagogik yondashuvlar tahlil qilinadi.

Jahon psixologiyasida to'plangan ilmiy-amaliy ma'lumotlar tahliliga qaraganda, shaxslar o'zlari faoliyati uchun ma'suliyatni boshqa birovga yuklash moyilligiga binoan, ular sezilarli darajada bir-birlaridan tafovutlanadilar. Jahon psixologlar assotsiatsiyasi xulosasiga ko'ra, odamning shaxsiy faoliyati mahsuli uchun mas'uliyatni tashqi kuchlarda va sharoitlarda qayd qilish (fiksasiya), jumladan, o'zining kuchiga, g'ayratiga, qobiliyatiga moyillikni aniqlaydigan mezonlar nazorat lokusi (bu so'z lotincha lokus o'rnashgan joy va fransuzcha controle – tekshirish degan ma'noni anglatadi), deb ataladi. Xulosalardan shu narsa ma'lumki, o'z xulq-atvori va shaxsiy muvaffaqiyati yoki muvaffaqiyatsizligi natijalarini tashqi omillardan deb tushunishga, izohlashga moyil odamlar ham tez-tez uchrab turadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son Farmoni bo'yicha 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi, inson qadrini yuksaltirish va erkin fuqarolik jamiyatini yanada rivojlantirish orqali xalqparvar davlat barpo etish bo'yicha belgilangan 100 760 maqsadning 70 – Yoshlarga oid davlat siyosatini takomillashtirish deb nomlangan bo'limida “Yoshlarni vatanparvarlik, fuqarolik tuyg'usi, bag'rikenglik, qonunlarga, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida, zararli ta'sirlar va oqimlarga qarshi tura oladigan, hayotga bo'lgan qat'iy ishonch va qarashlarga ega shaxs sifatida tarbiyalash.” belgilab qo'yilgan. O'zbekiston mustaqillikka erishgach, taraqqiy etish yo'lida jadallik bilan davom etmoqda.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev tomonidan qabul qilingan barcha qonun va qarorlar, farmon va farmoyishlar, avvalambor, mana shu yurt, xalq hamda kelajak egalari bo'lgan yoshlarning farovon hayot kechirishlari uchunligini bilish muhim ahamiyat kasb etadi. Mamlakatimizning taraqqiy etishi, xalqimizning farovon hayot kechirishida yoshlarning bilimi, dunyoqarashi va tarbiyasi alohida o'rin tutadi. Negaki, islohotlarning muvaffaqiyati, davlatimizning dunyoda rivojlangan davlatlar qatoridan munosib o'rin egallashi, eng

avvalo, ta'lim taraqqiyoti rivoji bilan bog'liq bo'lsa, yana bir tomondan global o'zgarishlar avj olgan bugungi kunda tarbiyaga bo'lgan ehtiyoj ham tobora ortib bormoqda.

Demak, demokratik qadriyatlarning tarkib topib borish sharoitida odamlarning axloqiy ongini umumiylik prinsipi asosida shakllantirib borish zarurat hisoblanadi. Aks holda, jamiyat axloqiy muhitida axloqiy ong darajasi susayib ketadi. Bunga sabab demokratik qadriyatlarning insonga tom ma'nodagi erkinlik berishidir. Umumta'lim va kasbiy fanlarni puxta o'zlashtirishga, tanlagan kasbiy yo'nalishining mazmun-mohiyatini anglashga harakat qiladi. O'quvchilarning zukkolik, qat'iyatlilik, tirishqoqlik kabi sifatlarga egaligi fan asoslari bo'yicha bilim va mehnat ko'nikmalarni egallashda muhim o'rin tutadi. Shu bilan birga, murakkab muammo va masalalarni yechish, irodaviy zo'r berishni safarbar etish uchun mutlaqo zarur. Chunki busiz jismoniy mehnatda, o'quv faolliyatida hech qanday natijaga erishish mumkin emas. Aksincha, o'quvchi shaxsi irodasining bo'shligi, zaifligi, ya'ni yalqovlik, qo'rqqoqlik, jur'atsizlik, loqaydlik zaruriy bilimlarni egallashga halal beradi. Bizningcha, umuma'lim maktablari o'quvchilarida irodaviy sifatlarni shakllanmay turib, bilimlarni egallashda, kasbiy tayyorgarlikda yuksak ko'rsatkichlarga erisha olmaydilar. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, iroda tabiat bilan jamiyatning umumiy taraqqiyot qonunlari bilan bevosita aloqador bo'lib, ham regulyator, ham harakatlantiruvchi, muvaffaqiyatni ta'minlovchi mexanizm funksiyasini bajaradi.

Iroda – insonning o'z ongli faoliyatini boshqarish, maqsadga erishish yo'lida ichki va tashqi to'oliqlarga qarshi turish qobiliyatidir. Irodaviy sifatlarni quyidagi tarkibiy qismlarni o'z ichiga oladi:

- Mas'uliyat – vazifalarni o'z vaqtida va sifatli bajarish qobiliyati.
- Qat'iyat – qaror qabul qilish va uni amalga oshirishdagi barqarorlik.
- Sabr-toqat – qiyinchiliklarga bardosh berish qobiliyati.
- O'zini boshqarish – hissiy va xatti-harakatlarni nazorat qilish.

Irodaviy sifatlarni o'quvchilarning nafaqat akademik muvaffaqiyatlariga, balki hayotdagi muvaffaqiyatlariga ham ta'sir qiladi. Ular:

Maqsadga erishish: O'quvchilar o'z maqsadlariga erishishda qat'iyatli bo'lishlari kerak.

Sabr-toqat: Qiyinchiliklarga duch kelganda, sabr-toqat ko'rsatish irodaviy sifatlarning muhim qismidir.

O'z-o'zini boshqarish: O'quvchilar o'z vaqtlarini va resurslarini samarali boshqarish qobiliyatiga ega bo'lishlari zarur.

Irodaviy sifatlarni shakllantirish usullari

Ma'naviy tarbiya: O'quvchilarga ma'naviy qadriyatlarni o'rgatish, ularning irodaviy sifatlarini shakillantirishda muhim rol o'ynaydi.

Maqsad qo'yish: O'quvchilarga aniq va o'lchovli maqsadlar qo'yishni o'rgatish, ularning irodasini kuchaytiradi.

Qiyinchiliklarga tayyorlash: O'quvchilarni qiyinchiliklarga tayyorlash, ularning sabr-toqatini oshiradi.

O'z-o'zini baholash: O'quvchilarga o'z faoliyatlarini baholash imkoniyatini berish, ularning o'z-o'zini boshqarish qobiliyatini rivojlantiradi.

O'quvchilarda irodaviy sifatlarini shakillantirishda o'qituvchilar tomonidan amalga oshiriladigan amaliyotlar va misollar keltirilishi mumkin. Masalan, guruhli ishlar, muammoli vazifalar va o'zaro baholash.

O'quvchilarda Irodaviy Sifatlarni Shakillantirish Metodlari

O'yinlar va faoliyatlar:

O'yinlar orqali irodaviy sifatlarini rivojlantirish.

Guruh faoliyatlari va jamoaviy ishlar.

Motivatsiya va qo'llab-quvvatlash:

O'quvchilarga maqsad qo'yish va ularga erishish yo'lida yordam berish.

Ijobiy fikrlar va rag'batlantirish.

O'z-o'zini baholash:

O'quvchilarga o'z irodasini baholash imkoniyatini berish.

O'z-o'zini tahlil qilish va rivojlanish rejasini tuzish.

Xulosa.

O'quvchilarda irodaviy sifatlarini shakillantirish, ta'lim jarayonining ajralmas qismi hisoblanadi. Bu sifatlar nafaqat akademik muvaffaqiyatlar, balki hayotdagi muvaffaqiyatlar uchun ham zarurdir. Ta'lim muassasalari, o'quvchilarga irodaviy sifatlarini shakillantirishda yordam berish uchun turli usullarni qo'llashlari lozim. O'quvchilarda irodaviy sifatlarini shakillantirish, ularning kelajakdagi muvaffaqiyatlari uchun muhimdir. Ta'lim jarayonida bu sifatlarini rivojlantirishga qaratilgan strategiyalarni qo'llash, o'quvchilarning shaxsiy va professional hayotida ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ta'lim tizimining, balki oila va jamiyatning ham birgalikdagi vazifasidir. Ta'lim jarayonida iroda sifatlarini rivojlantirish uchun interfaol metodlardan foydalanish, motivatsiyani oshirish, shuningdek, oila va maktab hamkorligini kuchaytirish zarur. Ushbu chora-tadbirlar natijasida o'quvchilar nafaqat muvaffaqiyatli o'quvchi, balki hayotda o'z o'rnini topadigan kuchli shaxsga aylanishadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. **Abdullaeva, M.** (2018). "Irodaviy sifatlar va ularni rivojlantirish metodlari". O'zbekiston ta'limi.
2. **Jumaniyazova, S.** (2020). "O'quvchilarda irodaviy sifatlarni shakllantirishda o'qituvchining roli". Ta'lim va tarbiya.
3. **Toshpulatov, A.** (2019). "Irodaviy sifatlar: nazariya va amaliyot". O'zbekiston pedagogika jurnali.
4. **Saidova, D.** (2021). "O'quv jarayonida irodaviy sifatlarni rivojlantirish". Oliy ta'lim muassasalari uchun metodik qo'llanma.
5. **Murodov, R.** (2022). "O'quvchilarda irodaviy sifatlarni shakllantirishning innovatsion usullari". Pedagogik tadqiqotlar.

